

Τριανταφυλλίδου Τατιάνα

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ «ΔΑΙΜΟΝΙΟ» ΩΣ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΟ
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΣΤΙΣ ΡΩΣΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ
ΔΥΤΙΚΟΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ*

* Το ερευνητικό έργο υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αριθμός Έργου: 1220).

Εισαγωγή

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της αποτύπωσης από τους Ρώσους συγγραφείς του 19^{ου} αιώνα, σε μεταφράσεις ξένων κειμένων στα ρωσικά, της εικόνας του Έλληνα της εποχής εκείνης και του χαρακτήρα του, με ιδιαίτερη έμφαση της αναπαράστασής του στο πεδίο της εμπορικής και γενικότερα της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Πρέπει να εκληφθεί ως ερευνητική πρόκληση η μελέτη κυρίως πηγών της προεπαναστατικής περιόδου, αφού, ως γνωστόν, η Ελληνική Επανάσταση του 1821 προκάλεσε, ούτως ή άλλως, έντονο ενδιαφέρον για τη σύγχρονη Ελλάδα και στη Ρωσία, το οποίο αποτυπώθηκε στον Τύπο της εποχής και στις άλλες μορφές γραπτού λόγου. Για την επίτευξη του στόχου της μελέτης ερευνήσαμε κυρίως τον Τύπο της εποχής, αλλά και τις άλλες μορφές του γραπτού λόγου, όπως τη λογοτεχνία, τα ταξιδιωτικά κείμενα και τα απομνημονεύματα στρατιωτικών και διπλωματών της προεπαναστατικής περιόδου.

Το ερευνητικό υλικό

Το κυριότερο μέρος του εξεταζόμενου υλικού αποτελείται από κείμενα, δημοσιευμένα σε περιοδικά. Από τον Τύπο της εποχής επιλέχθηκαν, ως ερευνητική βάση, δύο από τα πιο δημοφιλή περιοδικά της εποχής, το *Вестник Европы* και το *Сын Отечества*. Ένας επιπρόσθετος λόγος της επιλογής αυτής είναι ότι το πρώτο περιοδικό εκδιδόταν στη Μόσχα, ενώ το δεύτερο στην Αγία Πετρούπολη και, συνεπώς, αυτά τα δύο πολύ δημοφιλή περιοδικά καλύπτουν, από ερευνητική άποψη, τις δύο πόλεις-κέντρα της Ρωσίας της εποχής εκείνης. Μέσα από το περιοδικό *Вестник Европы* καλύψαμε την χρονική περίοδο από το 1802 ως και τις αρχές του 1813, ενώ από το περιοδικό *Сын Отечества* καλύψαμε την περίοδο από το 1812, οπότε και άρχισε η έκδοσή του, ως και το 1830.

Το περιοδικό *Вестник Европы* εκδιδόταν στη Μόσχα από το 1802 ως και τη δεκαετία του 1830. Τα αντίτυπα έφταναν, ανάλογα με το έτος, από 580 ως 1.200, ενώ τα τεύχη εκδίδονταν κάθε δυο βδομάδες. Ο πρώ-

τος αρχισυντάκτης του περιοδικού ήταν ο γνωστός ιστορικός και λογοτέχνης Καραμζίν, στη συνέχεια ανέλαβαν άλλοι, μεταξύ των οποίων και ο δημοφιλής Ρώσος ποιητής Ζουκόφσκι. Εκτός από τα θέματα λογοτεχνίας και τέχνης, το περιοδικό δημοσίευε και άρθρα σχετικά με την ιστορία, αλλά και την πολιτική, της Ρωσίας και άλλων χωρών. Στο περιοδικό δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά διάφορα έργα μεγάλων ποιητών και πεζογράφων της εποχής, μεταξύ αυτών, δε, ένα από τα έργα του Πούσκιν, του μεγαλύτερου ποιητή της Ρωσίας.¹

Το περιοδικό *Сын Отечества* ήταν ένα ιστορικό, πολιτικό και λογοτεχνικό περιοδικό, το οποίο εκδιδόταν στην Αγία Πετρούπολη της Τσαρικής Ρωσίας από το 1812 ως το 1844 και από το 1847 ως το 1852. Το περιοδικό ως το 1839 κυκλοφορούσε σε εβδομαδιαία βάση, στη συνέχεια εκδιδόταν δύο φορές το μήνα και αργότερα σε μηνιαία βάση. Από το 1812 ως και το 1815 το κύριο θέμα του περιοδικού ήταν τα γεγονότα της Γαλλικής εισβολής στη Ρωσία, του Ναπολέοντα, το 1812 και στις εκστρατείες του 1813-14 και του 1815. Ανάμεσα στους συνεργάτες του περιοδικού ήταν πολλοί σημαντικοί Ρώσοι συγγραφείς και ποιητές, όπως π.χ. ο Πούσκιν, ο μεταφραστής της *Ιλιάδας* Γκνέντιτς και πολλοί άλλοι.²

Αφού εξετάσαμε τον όγκο του υλικού που βρήκαμε, διαπιστώσαμε ότι αυτό μπορεί να χωριστεί σε δύο κατηγορίες, στα πρωτότυπα ρωσικά κείμενα και στις ρωσικές μεταφράσεις ξένων κειμένων. Την εικόνα του Έλληνα, όπως αναδεικνύεται στα πρωτότυπα ρωσικά κείμενα, την εξετάσαμε στην εργασία μας «Ευσεβείς και ηρωικοί λαθρέμποροι. Ο ελληνικός χαρακτήρας υπό το ρωσικό πρίσμα (περίοδος 1800)».³ Έτσι, ο στόχος της παρούσης εργασίας είναι να εξετάσουμε τις αναπαραστάσεις του Έλληνα στα κείμενα της δεύτερης κατηγορίας, στις ρωσικές μεταφράσεις δυτικοευρωπαϊκών κειμένων του 19^{ου} αιώνα.

¹ L. I. Rubleva, *История отечественной журналистики XVIII–XIX веков* (Ιστορία της εθνικής δημοσιογραφίας 18^{ου}-19^{ου} αιώνα) (Южно-Сахалинск: СахГУ, 2012), 170-175.

² Rubleva, *ό.π.*, 196-199.

³ Tatiana Triantafyllidou, “Pious and Heroic Contrabands: The Greek Character in Russian Perspective (c.1800),” στο *Demon Entrepreneurs: Refashioning the ‘Greek Genius’ in Modern Times*, έκδ. Basil C. Gounaris–Ioannis D. Stefanidis (London: Routledge, 2022), 69-80.

Σε ό,τι αφορά τα μεταφρασμένα κείμενα, τα κατατάσσουμε σε περαιτέρω υποκατηγορίες ανά γλώσσα (γαλλικά, γερμανικά, αγγλικά και ελληνικά). Διαπιστώνεται, επίσης, ότι αυτά τα κείμενα καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος του ρωσικού Τύπου και συχνά λειτουργούν ως πρότυπα για τους Ρώσους συγγραφείς, συμβάλλοντας έτσι στη διαμόρφωση της εικόνας/στερεότυπου του Έλληνα, όπως αυτό γίνεται αντιληπτό από τους Ρώσους.

Κείμενα μεταφρασμένα από τα γαλλικά

Σε μερικά μεταφρασμένα, από τα γαλλικά, κείμενα συναντάμε ένα είδος «παρέμβασης» των Ρώσων συντακτών. Όπως, π.χ., συμβαίνει σε ένα μεταφρασμένο από τα γαλλικά ανώνυμο άρθρο του 1803, με το χαρακτηριστικό τίτλο «Η Νέα Σπάρτη» που περιγράφει τη Μάνη και τους Μανιάτες. Έτσι, από τον τίτλο και μόνο διακρίνουμε τη συνειρμική συσχέτιση της εικόνας της Αρχαίας Ελλάδας/Σπάρτης και του Αρχαίου Έλληνα/Σπαρτιάτη με αυτή της σύγχρονης Ελλάδας/Μάνη και του σύγχρονου Έλληνα/Μανιάτη. Το γαλλικό κείμενο παρουσιάζει τους Μανιάτες ως άτομα με ισχυρό αίσθημα ομαδικότητας, ως καλούς γείτονες, ως ανθρώπους που διατηρούν στενούς συγγενικούς δεσμούς και διαφυλάσσουν και ακολουθούν αυστηρά τα ήθη των προγόνων τους, καθώς και ως λαό που θεωρεί το θάρρος απαραίτητη αρετή για να διαφυλάξει την ανεξαρτησία του από τους Τούρκους. Μην έχοντας δικαστικούς θεσμούς συνήθιζαν να υπερασπίζονται το δίκαιο ως ομάδα (όλοι μαζί), ενώ, όταν αδικούνται, εκδικούνται χωρίς έλεος, ωστόσο η εκδίκηση κάποιες φορές γεννά πολέμους ανάμεσα σε οικογένειες (φамиλίες). Το στοιχείο της οικονομίας που τους διακρίνει είναι συνάμα και ο πλούτος των Μανιατών, όντας τσιγκούνηδες με το χρόνο και με το χρήμα, ενώ δεν αγαπούν γραπτές δεσμεύσεις, πιστεύουν ο ένας στο λόγο του άλλου και τον τηρούν. Τιμούν τη γυναίκα και ξεπλένουν την ατίμωσή της με αίμα. Η φιλοξενία είναι η αγαπημένη αρετή των Μανιατών, αλλά παράλληλα, με τους ξένους δεν είναι πολύ φιλικόι, γιατί φοβούνται την ηθική εξαχρείωση και για το λόγο αυτόν είναι επιφυλακτικοί μαζί τους. Μόλις όμως βεβαιωθούν πως πρόκειται για καλό άνθρωπο, του φέρονται σαν να πρόκειται για τον αδελφό τους. Σε ό,τι αφορά το θρησκευτικό τους συναίσθημα οι Μανιάτες, σύμφωνα με το γαλλικό κείμενο, ασπάζονται τη χριστιανική θρησκεία της Ανατολικής

Εκκλησίας, ως Αρχή αναγνωρίζουν τον Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης, ενώ ακολουθούν με ακρίβεια όλους τους κανόνες της πίστης τους. Οι γυναίκες Μανιάτισσες περιγράφονται ως καλές μητέρες και σύζυγοι, συνάμα, δε, θαρραλέες που πολεμούν στο πλευρό των συζύγων τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι το παραπάνω κείμενο, που έχει μεταφραστεί από τα γαλλικά, οριοθετείται ευκρινώς από το Ρώσο μεταφραστή μέσα σε εισαγωγικά και συνοδεύεται από πρόλογο, σχόλια και επίλογο, που έχουν γραφεί από τον ίδιο και είναι ευκρινώς διαχωρισμένα από το μεταφρασμένο κείμενο.

Έτσι, ο Ρώσος συντάκτης του παραπάνω άρθρου, προλογίζοντας το μεταφρασμένο γαλλικό κείμενο, σημειώνει πως αυτό έχει συνταχθεί από δύο Γάλλους επιστήμονες που στάλθηκαν στο Μωριά από το Βοναπάρτη, που αγαπούσε τη δόξα της Αρχαίας Ελλάδας, με σκοπό να καταγράψουν τις συνήθειες και τα ήθη των Μανιατών, των απογόνων των Σπαρτιατών. Επίσης, συμπληρώνει ο Ρώσος αρθρογράφος και μεταφραστής, εάν εμπιστευτούμε τις περιγραφές των Γάλλων οδοιπόρων, τότε θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι οι γυναίκες των Μανιατών είναι άξιες αντίζηλες των αρχαίων Σπαρτιατισσών, μιας και, σύμφωνα με τους Γάλλους οδοιπόρους, δεν επιδίδονται στην κοκεταρία και δεν αφήνονται σε απραξία, ενώ στα μεν χρόνια της ειρήνης ασχολούνται με τα οικιακά, στη διάρκεια, δε, των πολέμων μοιράζονται τους αγώνες και τους κινδύνους των συζύγων τους.

Στον επίλογο ο Ρώσος μεταφραστής καταλήγει στο συμπέρασμα πως ο μοναδικός και ολιγάριθμος αυτός λαός των Μανιατών διαφύλαξε, στις συνθήκες του βάρβαρου δεσποτισμού, την ελευθερία και τα ήθη των αρχαίων Σπαρτιατών.⁴

Έτσι, διαπιστώνουμε ότι, σε τέτοιου είδους κείμενα, οι εικόνες και τα στερεότυπα που έχουν οι Γάλλοι και οι Ρώσοι για τον Έλληνα της εποχής μπορούν να συνυπάρχουν ή και να αναμιγνύονται μέσα στο ίδιο κείμενο, κάτι που γεννά το εύλογο ερώτημα, εάν και σε ποιο βαθμό η ενασχόληση των Ρώσων με τις μεταφράσεις ξένων κειμένων επηρεάζει την εικόνα του Έλληνα στα πρωτότυπα ρωσικά κείμενα, όπως αναφέρουμε στα συμπεράσματα της παρούσης μελέτης.

⁴ “Новая Спарта” (Η καινούρια Σπάρτη), *Вестник Европы* 5 (Μόσχα: 1803): 24-33.

Ένα άλλο γαλλικό κείμενο ανήκει στο Γάλλο φυσιολόγο, βοτανολόγο και εντομολόγο Guillaume-Antoine Olivier, απεσταλμένο του γαλλικού κράτους στην Κωνσταντινούπολη, στα νησιά του Αρχιπέλαγους, στην Κρήτη, στην Αίγυπτο, στη Συρία, στη Μεσοποταμία και στην Περσία. Πρόκειται για απόσπασμα από το χρονικό του Olivier “Travels in the Ottoman Empire, Egypt, and Persia.” Ένα από τα αποσπάσματα από το παραπάνω χρονικό, που δημοσιεύθηκε στον περιοδικό Τύπο της Ρωσίας, τιτλοφορείται «Μερικά λόγια για τον χαρακτήρα των Μουσουλμάνων, Ελλήνων, Αρμένιων και Εβραίων της Κωνσταντινούπολης». Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης περιγράφονται ως ζωηροί, εφευρετικοί, δραστήριοι, ασχολούμενοι με το εμπόριο και τις πρακτικές τέχνες, καθώς και ως ναυτικοί του πολεμικού στόλου, ενώ όσοι ζουν στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ως αγρότες/καλλιεργητές. Η πρωταρχική τους απόλαυση είναι η μουσική και ο χορός. Ο συγγραφέας διακρίνει τους Έλληνες σύμφωνα με την κοινωνική τους τάξη και, αναφερόμενος στους πλουσίους, γράφει ότι είναι μορφωμένοι, πολύγλωσσοι, ικανοί και πονηροί. Επιδιώκουν να εργαστούν ως γιατροί και μεταφραστές στα σπίτια των Τούρκων αξιωματούχων. Φιλοδοξούν να κατακτήσουν υψηλές και με ρίσκο κρατικές θέσεις, όπως τον τίτλο των Κυβερνητών της Βλαχίας και της Μολδαβίας ή τον τίτλο του κρατικού μεταφραστή της Πύλης. Χαρακτηρίζονται ως προληπτικοί,⁵ συνεσταλμένοι, ενώ επισημαίνεται ότι ακολουθούν αυστηρά τις νηστείες. Κληρικοί υπάρχουν ανάμεσα τους πολλοί, οι μεν ανώτεροι, μορφωμένοι και πλούσιοι, ενώ οι κατώτεροι, φτωχοί και αμαθείς.⁶

Επίσης, από την πρώτη κιόλας δεκαετία του 1800 συναντάμε πολλά, δημοσιευμένα στο ρωσικό περιοδικό Τύπο, αποσπάσματα από το έργο *Οδοιπορικό από το Παρίσι στην Ιερουσαλήμ και από την Ιερουσαλήμ στο Παρίσι, κατά τη μετάβαση μέσω Ελλάδος και κατά την επιστροφή μέσω*

⁵ Το χαρακτηριστικό «προληπτικοί» αποδίδεται σε όλες τις ομάδες του κειμένου, όπως τους μουσουλμάνους, τους Αρμένιους και τους Εβραίους.

⁶ “Несколько слов о характере Мусульманов, Греков, Армян и Жидов Константинопольских. Из Оливьерова Путешествия в Турцию” (Μερικά λόγια για τον χαρακτήρα των Μουσουλμάνων, Ελλήνων, Αρμένιων και Εβραίων της Κωνσταντινούπολης. Από το Οδοιπορικό του Olivier στην Τουρκία), *Вестник Европы* 11 (Μόσχα: 1808): 188-193.

Αιγύπτου, Μπαρμπαριάς και Ισπανίας του θεμελιωτή του γαλλικού ρομαντισμού Φρανσουά-Ωγκύστ-Ρενέ υποκόμη ντε Σατωμπριάν, πολιτικού και φιλέλληνα.⁷

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα στη Ρωσία το έργο του Σατωμπριάν, ως θεμελιωτή του γαλλικού ρομαντισμού, αλλά και ως πολιτικού και φιλέλληνα, ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές, ενώ είναι γνωστό πως το έργο του το εκτιμούσε ιδιαίτερα και ο μεγάλος Ρώσος ποιητής Πούσκιν (υπάρχουν πολλές έρευνες για την επιρροή που είχε το έργο του Σατωμπριάν στο έργο του Πούσκιν,⁸ μάλιστα μία από αυτές ερευνά ποιος από τους δύο ρομαντικούς, ο ποιητής Μπάιρον ή ο πεζογράφος Σατωμπριάν, είχε μεγαλύτερη επιρροή στο έργο του Πούσκιν.)⁹ Τη δημοφιλία του έργου του Σατωμπριάν ανάμεσα στους Ρώσους αναγνώστες αποδεικνύει και το γεγονός της προαναγγελίας, από ένα περιοδικό, της κυκλοφορίας το 1815 του πρώτου τόμου του *Οδοιπορικού* στην Αγία Πετρούπολη, σε μετάφραση από τα γαλλικά. Μάλιστα, ο συντάκτης της ανακοίνωσης ενημερώνει τους αναγνώστες ότι ο ίδιος τόμος κυκλοφόρησε και από τις εκδόσεις της Μόσχας σε διαφορετική μετάφραση και πως οι συντάκτες, μόλις έχουν στη διάθεσή τους και τη μοσχοβίτικη έκδοση, θα ενημερώσουν τους αναγνώστες σχετικά με την ποιότητα της μετάφρασης, αφού πρώτα συγκρίνουν τους δύο αυτούς τόμους.¹⁰ Στο *Οδοιπορικό* του Σατωμπριάν διακρίνουμε το διθυραμβικό ύφος του συγγραφέα για τα μνημεία της ελληνικής αρχαιότητας, ενώ οι σύγχρονοι Έλληνες,

⁷ Βλ. π.χ. “Отрывки из Путешествия г-на Шатобриана” (Αποσπάσματα από το Οδοιπορικό του κ. Σατωμπριάν), *Вестник Европы* 18 (Μόσχα: 1807): 81-90· “Путешествие Шатобриана в Грецию и в Палестину” (Οδοιπορικό του Σατωμπριάν στην Ελλάδα και στην Παλαιστίνη), *Вестник Европы* 17 (Μόσχα: 1810): 18-47· “Отрывок из Шатобрианова путешествия в Грецию” (Απόσπασμα από το Οδοιπορικό του Σατωμπριάν στην Ελλάδα), *Вестник Европы* 22 (Μόσχα: 1810): 138-144.

⁸ Βλ. ενδεικτικά την εισήγηση του Α. Ветт, “К вопросу о влиянии Шатобриана на Пушкина” (Το ζήτημα της επιρροής του Σατωμπριάν στον Πούσκιν) στον ιστορικό-λογοτεχνικό τόμο *Пушкинист*, (Αγία Πετρούπολη: 1914), 1-17.

⁹ Βλ. τη μελέτη του V. Sirovskij, *Пушкин, Байрон и Шатобриан* (Πούσκιν, Μπάιρον και Σατωμπριάν) (Αγία Πετρούπολη: В. Демаков, 1899).

¹⁰ “Современная русская библиография. Новые книги. 1815” (Σύγχρονη ρωσική βιβλιογραφία. Νέες εκδόσεις. 1815), *Сын Отечества* 28, τεύχ. 8 (Αγ. Πετρούπολη: 1816): 65.

κατά το Σατωμπριάν, είναι ίδιοι οι αρχαίοι Έλληνες μόνο που δεν φορούν χιτώνα.¹¹ Ταυτόχρονα, διακρίνει την πονηρία (το δαιμόνιο) του σύγχρονου Έλληνα, ο οποίος του πούλησε πολύ ακριβά τα νομίσματα που βρίσκουν οι κάτοικοι στην περιοχή της πόλης Τεγέα της αρχαίας Αρκαδίας. «Οι Έλληνες βλέποντας πολλούς ταξιδιώτες αρχίζουν να μαθαίνουν την τιμή (την αξία) των αρχαιοτήτων τους»,¹² αναφέρει σχετικά ο Σατωμπριάν, επισημαίνοντας, όμως, πως ο λόγος που δεν τολμά να περιγράψει πιο αναλυτικά το χαρακτήρα τους είναι ότι ήρθε σε επαφή με λίγους σύγχρονους Έλληνες. Παρόλο αυτά διατυπώνει την πεποίθησή του ότι υπάρχουν πολλοί ιδιοφυείς άνθρωποι στην Ελλάδα και την ίδια ώρα ανησυχεί για τα σημάδια που θα αφήσουν η τυραννία και οι αλυσίδες πάνω τους.¹³

Είναι αξιοσημείωτο ότι το *Οδοιπορικό* του Σατωμπριάν, σύμφωνα με τους ερευνητές της ρωσικής λογοτεχνίας, άσκησε γενικότερη επιρροή στους Ρώσους συγγραφείς της εποχής εκείνης. Έτσι, ο Κομαρόβιτς αποδεικνύει με επιχειρήματα πως στο έργο *Οδοιπορικό στο Έρζερομ κατά την εκστρατεία του 1829* ο Πούσκιν ουσιαστικά μιμείται το *Οδοιπορικό* του Σατωμπριάν.¹⁴ Το ίδιο ισχύει, κατά τον Κομαρόβιτς, και για το έργο *Οδοιπορικό στην Ταυρίδα το 1820* (1823), του Ρώσου, συγγραφέα, διπλωμάτη και μεταφραστή της αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής λογοτεχνίας, Μουραβιεβ-Απόστολ.¹⁵ Μάλιστα, ο ίδιος ο Μουραβιεβ-Απόστολ, στο *Οδοιπορικό στην Ταυρίδα το 1820*, την ώρα που ο ίδιος αναζητά την αρχαία ελληνική πόλη Ολβία, κάνει αναφορές στο Σατω-

¹¹ G. Shatobrian, *Путешествие из Парижа в Иерусалим через Грецию, и обратно из Иерусалима в Париж через Египет, Варварию и Испанию* (Οδοιπορικό από το Παρίσι στην Ιερουσαλήμ και από την Ιερουσαλήμ στο Παρίσι, κατά τη μετάβαση μέσω Ελλάδος και κατά την επιστροφή μέσω Αιγύπτου, Μπαρμπαριάς και Ισπανίας) (Αγ.Πετρούπολη: Медицинская типография, 1815), τ. 1, 132.

¹² Shatobrian, *ό.π.*, 70.

¹³ Shatobrian, *ό.π.*, 293.

¹⁴ V. L. Komarovich, “К вопросу о жанре ‘Путешествия в Арзрум’” (Στο ζήτημα του είδους του «Οδοιπορικού στο Έρζερούμ»), στο *Пушкин. Временник Пушкинской комиссии*, επιμ. V.D. Bonch-Bruевич–B.S. Mejlah–A.S. Orlov–M.A. Cjajlovskij–D.P. Jakubovich (Μόσχα-Λένινγκραντ: АН СССР, 1937), τ. 3, 333-338.

¹⁵ Komarovich, *ό.π.*, 330.

μπριάν, γράφοντας πως «δεν είναι όλοι το ίδιο τυχεροί, όπως ο Σατωμπριάν, ο οποίος σε μερικά μόλις λεπτά κατάφερε να εντοπίσει την τοποθεσία της αρχαίας Σπάρτης».¹⁶

Ένα άλλο, αναδημοσιευμένο από το γαλλικό Τύπο, κείμενο από το έργο του κόμη D' Andreossy, πρώην επιτετραμμένου της Γαλλίας στο Λονδίνο, στη Βιέννη και στην Κωνσταντινούπολη, με τίτλο *Περί Κωνσταντινούπολης και της τωρινής κατάστασης του Οθωμανικού Κράτους και του νυν Σουλτάνου, που ασκεί τη βασιλική εξουσία*, περιέχει επίσης αναπαραστάσεις του Έλληνα της εποχής. Οι σύγχρονοι Έλληνες, έτσι, κατά τον αρθρογράφο, διατηρούν ακόμη κάποιες σπίθες από εκείνη τη θεϊκή φλόγα, στην οποία οι ξακουστοί τους πρόγονοι οφείλουν τη λαμπρή δόξα τους και τις επιτυχίες στις επιστήμες και στις τέχνες. Έμφυτα και κληρονομήσιμα, θεωρεί ο συγγραφέας, τα στοιχεία που οδήγησαν τους αρχαίους Έλληνες στα επιτεύγματα αυτά. Βρίσκει επίσης στα κτίρια, φτιαγμένα από τους σύγχρονους Έλληνες με εντολή των Τούρκων, στοιχεία μεγαλείου και τόλμης, τα οποία χαρακτηρίζουν και τα αρχαιοελληνικά μνημεία. Τα υπόλοιπα στοιχεία του χαρακτήρα του Έλληνα αναδεικνύονται από το συγγραφέα μέσα από τη σύγκρισή του με το χαρακτήρα του Αρμένιου:

«Ανάμεσα στους Τούρκους και Έλληνες μπερδεύεται ένας λαός που δεν έχει πνευματική καλλιέργεια, αλλά είναι πολύ ικανός στις χρηματικές συναλλαγές. Ο λαός αυτός κρύβει, κάτω από τα απλά και τραχιά εξωτερικά του χαρακτηριστικά, εξαιρετικά σωστή διαίσθηση – αυτοί είναι οι Αρμένιοι».

Όντας πολύ κοντά στα έθιμα των Μωαμεθανών, οι Αρμένιοι κρατούν τις γυναίκες τους στο χαρέμι και απολαμβάνουν την εμπιστοσύνη των Τούρκων. Διακρίνονται από πίστη και υπακοή στην κυβέρνηση και αφήνουν στους Έλληνες του Φαναριού τις μηχανορραφίες και τη διοίκηση των δουκάτων της Μολδαβίας και της Βλαχίας, καθώς και τις υποθέσεις του εμπορίου του εξωτερικού. Υπηρετώντας στις θέσεις των τραπεζιτών, υπό τον έλεγχο των κρατικών υπαλλήλων και έχοντας εντολές να μετατρέπουν τα χρυσά και ασημένια νομίσματα σε ράβδους,

¹⁶ I. M. Murav'ev-Apostol, *Πηγεμωστβιου νο Ταυριδε в 1820 году* (Οδοιπορικό στην Ταυρίδα το 1820) (Αγ. Πετρούπολη: 1823), 30.

οι Αρμένιοι συγκεντρώνουν αμύθητους θησαυρούς. Όσοι ζουν εκτός πρωτεύουσας δεν είναι πλούσιοι, αλλά έχοντας καλή οικονομική σειρά, απολαμβάνουν την ευημερία τους. Παντού, οι υπόλοιποι κάτοικοι τρέφουν γι' αυτούς σεβασμό, αλλά οι Αρμένιοι, έχοντας απλά ήθη, δεν σκέφτονται να το εκμεταλλευτούν αυτό προς όφελός τους. Σε αυτό το κομμάτι διαφέρουν κατά πολύ από τους Έλληνες, έναν λαό επιπόλαιο, ο οποίος ασταμάτητα βασανίζεται από μια παιδιάστικη ματαιοδοξία.¹⁷

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το επόμενο, μεταφρασμένο επίσης από τα γαλλικά, κείμενο *Περί της παρούσης καταστάσεως του πολιτισμού στην Ελλάδα*, το οποίο, σύμφωνα με το ρωσικό περιοδικό, είναι ενός Έλληνα με το επώνυμο Κορέ και δημοσιεύτηκε σε ένα από τα περιοδικά του Παρισιού το Φεβρουάριο του 1803. Πρόκειται συγκεκριμένα για ένα απόσπασμα από το γνωστό *Υπόμνημα περί της παρούσης καταστάσεως του πολιτισμού εν Ελλάδι* του Αδαμάντιου Κοραή που γράφτηκε στα γαλλικά και δημοσιεύτηκε στη Γαλλία τον Ιανουάριο του 1803.¹⁸ Ο Έλληνας Κορέ (δηλαδή, ο Κοραής) περιγράφεται ως γνώστης της αρχαίας ελληνικής και της γραμματείας της πατρίδας του, ο οποίος, κατά την άποψη του ρωσικού περιοδικού, καταθέτει πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία για τη σύγχρονη Ελλάδα. Το άρθρο, μεταξύ άλλων, μιλά για την πνευματική αναγέννηση της Ελλάδας και τους λόγους που συνέβαλαν στην αφύπνιση των Ελλήνων για τη μόρφωσή τους, όπως οι ρωσο-τουρκικοί πόλεμοι και η Γαλλική Επανάσταση. Μιλά για πλουσίους Έλληνες που χρηματοδοτούν την ίδρυση νέων Σχολών και την ανακαίνιση των παλιών. Τα παιδιά των εύπορων Ελλήνων σπουδάζουν στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια με σκοπό να επιστρέψουν στην πατρίδα για να διαδώσουν τις γνώσεις τους. Αναφέρεται,

¹⁷ D' Andreossy, "Ο Κωνσταντινούπολη. Настоящем состоянии Оттоманского государства и ныне царствующем Султана" (Περί Κωνσταντινούπολης και της τωρινής κατάστασης του Οθωμανικού Κράτους και του νυν Σουλτάνου, που ασκεί τη βασιλική εξουσία), *Вестник Европы* 15-16 (Μόσχα: 1818): 299-301.

¹⁸ "Mémoire sur l'état actuel de la civilisation dans la Grèce," Lu à la société des observateurs de l'homme, le 16 Nivôse, an 11 (6 Janvier 1803). PAR CORAY, Docteur en Médecine, et membre de ladite société, books.google.fr/books?id=JrMTAAAQAAAJ&printsec=frontcover&dq=Kora%C3%AFs&hl=fr&ei=gvErTvSRE8Wx8gOeiPGiDA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CDUQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false (ανάκτ. 9-10-2022).

επίσης, πως οι νεοέλληνες δεν διαφέρουν τόσο από τους αρχαίους, όπως πιστεύουν πολλοί στην Ευρώπη. Πολλά ευρωπαϊκά έργα έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά, «στη γλώσσα του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα». Ο «Κορέ» κάνει αναφορά και στις μεταφράσεις του Αθηναίου Κοδρικά. Ακόμη, αναφέρεται αυτός στις επιτυχίες των σύγχρονων Ελλήνων στο θαλάσσιο εμπόριο και στις θαλάσσιες πολεμικές δυνάμεις (στόλο). Ιδιαίτερη μνεία κάνει στους Υδραίους, οι οποίοι με τον καιρό πλούτισαν λόγω του εμπορίου και, ενώ αρχικά δραστηριοποιούνταν μόνο στις ακτές, ύστερα επεκτάθηκαν σε όλη τη Μεσόγειο θάλασσα και έφτασαν ακόμη και στον ωκεανό, διότι αυτοί οι Αργοναύτες, όπως τους αποκαλεί ο «Κορέ», έφταναν μερικές φορές και στην Αμερική, όπου έχαιραν του θαυμασμού όλων λόγω των δικής τους κατασκευής ελαφρών караβιών τους. Ο «Κορέ» υποθέτει πως ένας από τους λόγους, για όλα αυτά, ίσως να είναι το ελληνικό κλίμα, το οποίο χαρακτηρίζεται από μια ιδιαίτερη δύναμη της νόησης και αποκαλύπτεται με την παραμικρή αποδυνάμωση του τουρκικού ζυγού. Παραθέτει, μάλιστα, ένα περιστατικό, όπου ρωτά ο ίδιος ο συγγραφέας έναν κάτοικο της Ύδρας, τι θα κάνουν οι συμπατριώτες του εάν η τυραννική εξουσία περιορίσει την εμπορική τους δραστηριότητα και ως απάντηση εισπράττει, αναφέρει ο «Κορέ», τη ρήση του Θεμιστοκλή: «ο λαός που έχει καράβια παντού θα βρει πατρίδα». Τους κατοίκους της Χίου, σύμφωνα με τον «Κορέ», διακρίνει η ζωντάνια του νου τους και του χαρακτήρα τους, στοιχεία που φαίνεται να δίνουν, κατ' αυτόν, την απάντηση στο μυστήριο περί του ποια ήταν η πατρίδα του Ομήρου. Στη Χίο ιδρύθηκε Ανώτατη Σχολή και οι Χιώτες προοδεύουν και αυτοί στα γράμματα. Οι κάτοικοι και άλλων τόπων της Ελλάδος, συμπληρώνει ο συγγραφέας, αποδεικνύουν καθημερινά με τις πράξεις τους, ότι διατήρησαν τη δύναμη της ψυχής για την οποία δοξάστηκαν οι πρόγονοί τους. Αναφέρεται έτσι στους «απογόνους της Σπάρτης», στους τωρινούς γενναίους Μανιάτες, αλλά και στους Σουλιώτες, που κατοικούν κοντά στην αρχαία Δωδώνη, στους ποταμούς του Αχέροντα και του Κωκυτός

που εμπνέουν ποιητές.¹⁹ Οι ηρωικές πράξεις των Σουλιωτών είναι ισάξιες της αρχαίας ιστορίας των Λακεδαιμονίων²⁰.

Επιπλέον, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το άρθρο αυτό, όπως και πολλά άλλα, αναδημοσιεύεται στο ρωσικό περιοδικό Τύπο ευθύς αμέσως μετά από τη δημοσίευσή του στο γαλλικό περιοδικό. Το γεγονός της άμεσης αναδημοσίευσης του κειμένου από το ρωσικό περιοδικό Τύπο αποδεικνύει πως το ενδιαφέρον στη Ρωσία για τους σύγχρονους Έλληνες υπήρξε εξίσου υψηλό με εκείνο της Ευρώπης.

Βλέπουμε ότι σημαντικό μέρος των κειμένων ασχολείται με τις προσπάθειες των Ελλήνων για μόρφωση, στοιχείο που είναι αναμενόμενο στην εποχή του ύστερου Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και του ρομαντισμού, όπως π.χ. συμβαίνει και με το κείμενο «Μια ματιά στην τωρινή κατάσταση των ελληνικών σχολών», το οποίο δεν αναφέρει τη γλώσσα του αρχικού κειμένου από την οποία έχει γίνει η μετάφραση, αλλά μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι είναι τα γαλλικά, από την αναφορά του κειμένου στην πρωτότυπη πηγή του άρθρου, η οποία είναι ένα από τα «εγκυκλοπαιδικά» γαλλικά περιοδικά της εποχής, το *Magasin Encyclopedique*. Το κείμενο αναφέρεται στην προσπάθεια των σύγχρονων Ελλήνων για αναγέννηση της χώρας, στην αγάπη των Ελλήνων της εποχής εκείνης για σπουδές, στις άκαρπες προσπάθειες της Τουρκίας να ανακόψει το κύμα σπουδών, στο γεγονός ότι ήρθε το πλήρωμα του χρόνου για την αναγέννηση της σύγχρονης Ελλάδας και σε άλλα παρόμοια θέματα. Μάλιστα, στην εισαγωγή αναφέρεται ότι ο Άνθιμος Γαζής συνεχίζει την έκδοση του περιοδικού *Ο Ερμής ο λόγιος* και πως όλες οι πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί στις ελληνικές σχολές αντλούνται από αυτό το περιοδικό. Το κείμενο αναφέρεται εκτενώς στις Σχολές των Μηλεών, της Χίου, του Ιάσιου και της Αθήνας.²¹

¹⁹ Παραπόταμος του Αχέροντα, ένα από τα ποτάμια που διέσχισαν τον Άδη.

²⁰ Βλ. “О нынешнем состоянии Греции и степени еѣ гражданскаго просвещения” (Περί της παρούσης καταστάσεως του πολιτισμού στην Ελλάδα), *Вестник Европы* 11 (Μόσχα: 1803): 214-218.

²¹ Βλ. “Взгляд на нынешнее состояние училищ греческих” (Μια ματιά στην τωρινή κατάσταση των ελληνικών σχολών), *Вестник Европы* 12 (Μόσχα: 1815): 147-156.

Κείμενα μεταφρασμένα από τα γερμανικά

Μια σημαντική μετάφραση, από τα γερμανικά στα ρωσικά, αποτελεί το απόσπασμα «Ο θόρυβος της Κωνσταντινούπολης» από το γερμανικό βιβλίο *Εικόνες της Κωνσταντινούπολης*, όπου περιγράφεται η πόλη και οι κάτοικοί της, οι οποίοι είναι μουσουλμάνοι, χριστιανοί, Εβραίοι, Έλληνες, Αρμένιοι και Φράγκοι. Οι Έλληνες και οι Τούρκοι περιγράφονται στο απόσπασμα αυτό ως εθνικές ομάδες με κοινές ασχολίες, όπως ότι «κάθονται μαζί και καπνίζουν». Ενώ όταν πρόκειται για την περιγραφή κάποιου μεμονωμένου ατόμου, ο μοναδικός Έλληνας του κειμένου παρουσιάζεται ως βιαστικός με αινιγματικό χαμόγελο, ενώ ο Αρμένιος ως μια φιγούρα που προχωρά μέσα στο πλήθος με ένα τεράστιο σακί στους ώμους γεμάτο χρήματα.²²

Μια άλλη σημαντική μετάφραση από τα γερμανικά (που είχε μεταφραστεί από τα γαλλικά), αποτελεί το πρώτο μεγάλο έργο του Γάλλου γιατρού, περιηγητή, διπλωμάτη, ιστορικού, συγγραφέα και σημαντικού φιλέλληνα Φρανσουά Σαρλ Υγκ Λοράν Πουκβίλ, περισσότερο γνωστού ως *Πουκεβίλ*, με τίτλο *Ταξίδια εις Μωρέα, Κωνσταντινούπολιν, Αλβανίαν και πολλά άλλα μέρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τα έτη 1798-1801*. Το πρωτότυπο γαλλικό έργο εκδόθηκε το 1805, ενώ την ίδια χρονιά μεταφράστηκε στα γερμανικά και στα ρωσικά. Το απόσπασμα μιλά για τα περασμένα μεγαλεία της Αρχαίας Ελλάδας, σε αντίθεση με την κατάρπωση των Ελλήνων της εποχής εκείνης, για τους κατοίκους της Σπάρτης, οι οποίοι από όλους τους κατοίκους της Πελοποννήσου είναι αυτοί που δεν άλλαξαν πολύ σε σχέση με τους αρχαίους, για τους Μανιάτες και για τις γυναίκες τους που είναι σαν τις Σπαρτιάτισσες, καθώς και για Ελληνίδες γυναίκες τόσο όμορφες όσο στην Αρχαία Ελλάδα.²³

Ένα άλλο έργο που έχει μεταφραστεί στα ρωσικά από τα γερμανικά, *Οι επιστολές από τη Μολδαβία*, είναι μια περιγραφή των πλούσιων ευγενών Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης από έναν Γερμανό περιηγητή.

²² “Шум Константинопольский. Отрывок из книги Картина Константинополя” (Ο θόρυβος της Κωνσταντινούπολης. Απόσπασμα από το βιβλίο *Εικόνες της Κωνσταντινούπολης*), *Вестник Европы* 17 (Μόσχα: 1804): 27-34.

²³ “Извлечение из путешествия г-на Пуквиля в Морею, Константинополь, Албанию и проч” (Απόσπασμα από το ταξίδι του κ. Πουκέβιλ στη Μόρια, Κωνσταντινούπολη, Αλβανία και άλλα), *Вестник Европы* 16 (Μόσχα: 1805): 283-290.

Σύμφωνα με το κείμενο, οι Αρχαίοι Έλληνες διακρίνονταν για την αστάθεια και το ύπουλο του χαρακτήρα τους, ενώ και οι σημερινοί «εκπρόσωποι» τους, οι σύγχρονοι Έλληνες, όλες τις πνευματικές τους ικανότητες τις ξοδεύουν μόνο για τη βελτίωση της τέχνης της εξαπάτησης. Οι Έλληνες διοικούν τους «καλούς» και «καημένους» Μολδαβούς στη Βλαχία. Σύμφωνα με το συγγραφέα, «οι Τούρκοι γνωρίζοντας τον ασταθή χαρακτήρα των Ελλήνων» δικαίως τους φοβούνται, καθώς είναι επικίνδυνοι λόγω του αριθμού τους, του πλούτου τους και κυρίως της πονηριάς τους.²⁴ Είναι επιρρεπείς στη διχόνοια, δωροδοκούν και συκοφαντούν, είναι ικανοί στις πολιτικές πονηριές και γι' αυτό καταφέρνουν να παίρνουν τις θέσεις των Κυβερνητών στη Βλαχία και Μολδαβία.²⁵ Τους θεωρεί φιλάργυρους, χαρακτηρίζοντας τους ως «άπληστα παλιότομαρα».²⁶ Η δικαιοσύνη στη Μολδαβία, κατά την άποψη του συγγραφέα, βρίσκεται σε άθλια κατάσταση, ακριβώς διότι είναι στα χέρια των Ελλήνων. Οι απολυμένοι Κυβερνήτες, παρά τον πλούτο τους, θα πρέπει να δείχνουν πάμφτωχοι για να μην τους ληστέψουν οι «άπληστοι» Τούρκοι υπουργοί. Περιγράφει επίσης τους τρόπους που βρίσκουν οι Έλληνες για να αποκρύψουν τα χρήματά τους, ακόμη και από το επίσημο κράτος. Και οι χαμηλόβαθμοι Έλληνες υπάλληλοι, κατά την άποψη του συγγραφέα, έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά με αυτά των υψηλόβαθμων Ελλήνων–Κυβερνητών. Ο συγγραφέας ισχυρίζεται πως αν τύχει κανένας τίμιος Έλληνας, τότε όλοι οι υπόλοιποι Έλληνες εναντιώνονται απέναντί του. Ωστόσο, ενώ συνεχίζει και με άλλα παραδείγματα, που χαρακτηρίζουν τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης αρνητικά, αποπειράται ταυτόχρονα να αναζητήσει τους λόγους που διαμόρφωσαν έναν τέτοιο χαρακτήρα στο σύγχρονο Έλληνα, βρίσκοντας τις αιτίες στη ζωή τους κάτω από τον τουρκικό ζυγό.²⁷ Παράλληλα, ο συγγραφέας διακρίνει μεταξύ των Ελλήνων πολλούς μορφωμένους και γλωσσομαθείς, καθώς οι πλούσιοι Έλληνες της Πόλης σπουδάζοντας στο εξωτερικό, αλλά και λόγω των εμπορικών συναλλαγών τους με ξένους, μαθαίνουν πολλές ξένες γλώσσες. Μερικοί από

²⁴ “Письма из Молдавии” (Επιστολές από τη Μολδαβία) *Вестник Европы* 1 (Μόσχα: 1807): 59-72, 67-68.

²⁵ Ο.π., 69.

²⁶ Ο.π., 71.

²⁷ “Письма из Молдавии” (Επιστολές από τη Μολδαβία), *Вестник Европы* 2 (Μόσχα: 1807): 137-151.

αυτούς είναι καλοί γιατροί, κυρίως όσοι σπούδασαν στην Ιταλία και Γερμανία, αλλά, για μια ακόμη φορά εκφράζεται αρνητικά ο συγγραφέας, όλοι οι υπόλοιποι γιατροί, που είναι και πολυάριθμοι, είναι τσαρλατάνοι και βγάζουν πολλά λεφτά, ενώ παρουσιάζουν πλαστά πτυχία από τη Γερμανία ή την Ιταλία και συκοφαντούν τους καλούς γιατρούς. Το εμπόριο δεν ευδοκιμεί εδώ, αλλά παραδόξως τα έσοδα του κράτους αυξάνονται, αναφέρει ο συγγραφέας με σαφή ειρωνεία. Οι Γερμανοί, οι Πολωνοί και οι Αρμένιοι έμποροι πουλάνε βοοειδή. Ενώ οι Έλληνες και οι ντόπιοι κάτοικοι περιπαίζουν τους παραπάνω και πολύ σπάνια ασχολούνται με το είδος αυτού του εμπορίου «γιατί τελευταία δεν είναι και πολύ κερδοφόρο, κατά την άποψή τους» συμπληρώνει ο συγγραφέας, δηλαδή «δεν αξίζει τον κόπο, όπως λένε αυτοί». Ασχολούνται με εισαγωγές προϊόντων από την Ευρώπη και κερδίζουν από αυτό σημαντικά ποσά. Βέβαια, δεν είναι φερέγγυοι στις συναλλαγές τους με τους εμπόρους από την Ευρώπη. Οι Εβραίοι έμποροι συκοφαντούνται από τους συμφεροντολόγους Έλληνες υπαλλήλους τους. Πάντως, ο συγγραφέας συμπληρώνει πως δεν είναι όλοι οι Έλληνες ίδιοι, δίνοντας ως παράδειγμα έναν Κυβερνήτη της Μολδοβλαχίας, για την τύχη του οποίου ωστόσο ανησυχεί, γιατί πιθανολογεί ότι θα πέσει θύμα των υπόλοιπων Ελλήνων.²⁸

Πολιτικά και στατιστικά σχόλια για την Τουρκική Αυτοκρατορία ονομάζεται ένα άλλο ανώνυμο, εκτενές, κείμενο, στο οποίο ο συγγραφέας του κάνει αναφορές και σε άλλους περιηγητές, μερικούς από τους οποίους τους κατηγορεί για την υποκειμενικότητά τους κατά την περιγραφή της Τουρκίας, ενώ άλλους τους θεωρεί αξιόπιστους, όπως π.χ. τον William Eton, στο έργο του οποίου βασίζεται και ένα μέρος του δικού του έργου. Σε ότι αφορά το εμπόριο στην Τουρκία, ο συγγραφέας ισχυρίζεται ότι σε γενικές γραμμές οι συνθήκες εκεί δεν ευνοούν το εμπόριο. Για τους Τούρκους γράφει πως, ακόμη και αν υπήρχαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για να ασχοληθούν με το εμπόριο, δεν θα το εκμεταλλεύονταν λόγω οκνηρίας και ανεπιτηδειότητας, ενώ για τους Έλληνες αναφέρει ότι, αν και έχουν περισσότερο επιχειρηματικό πνεύ-

²⁸ “Письма из Молдавии” (Επιστολές από τη Μολδαβία), *Вестник Европы* 3 (Μόσχα: 1807): 225-235.

μα, οι συνθήκες δεν τους επιτρέπουν τη μεγάλη ανάπτυξη εμπορίου.²⁹ Τους Τούρκους τους περιγράφει ως οπισθοδρομικούς, οι οποίοι, λόγω οκνηρίας και αδιαφορίας, δεν ενδιαφέρονται για τις επιστήμες και διαβάζουν μόνο θρησκευτικά κείμενα, όπως το Κοράνι. Περιφρονούν τους άλλους λαούς, είναι υπερόπτες, άτιμοι, άσπλαχνοι και ο μόνος λόγος που δεν σκοτώνουν τους χριστιανούς που δεν ασπάστηκαν τη θρησκεία τους είναι για να μην χάσουν τους φόρους που τους πληρώνουν αυτοί. Σε αντιδιαστολή με τους Τούρκους, στους Έλληνες αναφέρεται με θετικούς προσδιορισμούς, επισημαίνοντας ότι υπερέχουν των Τούρκων σε γνώσεις και σε επιτηδειότητα, είναι ικανοί και στην παραγωγή προϊόντων και στις εμπορικές συναλλαγές, ως ναύτες είναι καλύτεροι, είναι εφευρετικός λαός, έχουν πλούσια φαντασία, ζωντάνια και επιδεξιότητα και διατήρησαν εν μέρει το πνεύμα των αρχαίων Ελλήνων παρά τη σκλαβιά. Αναφέρεται επίσης στη μόρφωση των σύγχρονων Ελλήνων και σημειώνει πως πολλά ευρωπαϊκά βιβλία μεταφράστηκαν στα ελληνικά, ενώ πολλοί νεαροί σπουδάζουν στη Γαλλία και στη Γερμανία. Τονίζει επίσης πως υπάρχουν στην Ελλάδα Έλληνες επιστήμονες που γνωρίζουν τα αρχαία ελληνικά. Σχετικά με τη νεοελληνική γλώσσα, γράφει πως αν και διαφέρει κατά πολύ από τα αρχαία ελληνικά χαρακτηρίζεται από καλλιφωνία και μέτρο. Οι νεοέλληνες, όπως και οι αρχαίοι, αγαπούν την ελευθερία. Αναφέρει, βέβαια, ο συγγραφέας πως εξαιτίας της σκλαβιάς και των καταπίεσεων αλλάζει ο χαρακτήρας των σύγχρονων Ελλήνων, οι οποίοι διατηρούν πάντως μεγάλη εξωτερική ομοιότητα με τους αρχαίους (είναι πρότυπα για να φτιάξεις μια προτομή του Απόλλωνα, σύμφωνα με τον William Eton, ενώ σύμφωνα με τον Πουκεβίλ οι γυναίκες είναι ωραίες «όπως οι αρχαίες»³⁰).

Το 1816 στο περιοδικό *Сын Отечества* αναδημοσιεύεται από το γερμανικό Τύπο ένα άρθρο με τίτλο «Η μελλοντική μοίρα των Ελλήνων. Οι ταπεινές σκέψεις ενός ιδιώτη», ενός συγγραφέα με το όνομα Μέρκελ. Το άρθρο, μεταξύ άλλων, αναφέρεται στην ανάγκη της απελευθέρωσης των Ελλήνων και πως «το χρέος του Χριστιανισμού και της ανθρωπότητας απαιτεί να χρησιμοποιηθούν όλες οι δυνάμεις για να

²⁹ “Политические и статистические замечания о Турецкой Империи” (Πολιτικά και στατιστικά σχόλια για την Τουρκική Αυτοκρατορία), *Вестник Европы* 14 (Μόσχα: 1807): 137.

³⁰ Ο.π., 149-153.

ανατραπεί η δεινή κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι απόγονοι των Αρχαίων Αθηναίων και Σπαρτιατών». Και σε άλλο σημείο, γράφει ο συγγραφέας, «Στην Ευρώπη η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατέστρεψε το κράτος του πιο μορφωμένου, πλούσιου και του πιο ευγενούς λαού εκείνου του αιώνα», σχόλιο που συμπληρώνει με τη, σε άλλο σημείο του κειμένου του, φράση «Οι ψυχές όλων των κατακτημένων λαών, ιδιαίτερα των Ελλήνων, φλέγονται για τους άξιους δόξας προγόνους τους και για την ακατάπαυστη επιθυμία να απελευθερωθούν από τα επονείδιστα δεσμά».³¹

Ο συντάκτης του άρθρου, επίσης, μιλά για την απαθή στάση της Αγγλίας απέναντι στα «μαρτύρια ενός από τα εξυπνότερα έθνη του ευρωπαϊκού μας κόσμου, το οποίο βρίσκεται κάτω από τον άδικο, βάρβαρο ζυγό» και συμπληρώνει πως

«η αλήθεια είναι ότι αυτό το κράτος» (η Αγγλία δηλαδή) «δεν θα θυσίαζε την παραγωγή προϊόντων των δικών της κατοίκων προς όφελος κατοίκων άλλων κρατών. Η τέχνη και τα χειρωνακτικά επαγγέλματα, το εμπόριο και η διαφώτιση μέσω επιστημών όλης της πνευματικώς προηγμένης κοινότητας θα είχαν ανέβει σε άριστο επίπεδο, εάν οι Έλληνες, με τα χαρίσματα που τους διακρίνουν και τη δύναμη της ψυχής τους, προσχωρούσαν εκ νέου στην κοινότητα αυτήν».³²

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο ότι στα γερμανικά κείμενα συναντάμε πλήθος αποσπασμάτων που αναφέρονται στον Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Σε ένα από αυτά διαβάζουμε πως ο Αλή Πασάς φέρεται στους Έλληνες ανθρώπινα διότι «του είναι απαραίτητοι για να υπηρετούν σε διάφορες θέσεις για τις οποίες οι Αλβανοί είναι εντελώς ανίκανοι και τις οποίες δεν μπορεί να τις αναθέσει σε κανέναν από τους Τούρκους».³³ Ο Αλή Πασάς συμμετέχει σε ό,τι έχει να κάνει με την εκπαίδευση των Ελλήνων και τους επιτρέπει ακόμη και ελληνικό πανεπιστή-

³¹ G. Merkel, “Будущая судьба Греции. Скромное размышление частного человека” (Η μελλοντική μοίρα των Ελλήνων. Οι ταπεινές σκέψεις ενός ιδιώτη), *Сын Отечества* 32, τεύχ. 34 (Αγ. Πετρούπολη: 1816): 69.

³² Ο.π., 72.

³³ “Жизнь и характер Али-Паши” (Η ζωή και ο χαρακτήρας του Αλή Πασά), *Вестник Европы* 12 (Μόσχα: 1817): 291.

μιο να ιδρύσουν στα Γιάννενα. Στο σημείο του κειμένου αυτού υπάρχει, βέβαια, υποσημείωση, στην οποία αναφέρεται ότι το Πανεπιστήμιο ακόμη δεν υπάρχει – ωστόσο υπάρχουν ήδη δύο Σχολές στα Γιάννενα, οι οποίες φέρουν τα ονόματα των ευεργετών τους, των κυρίων Ζωσιμά και του κυρίου Καπλάνη. Επίσης, στο κείμενο αυτό αναφέρεται η μαρτυρία ενός Γιαννιώτη, η οποία δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Ερμής ο λόγιος*, σύμφωνα με την οποία

«Στην πρώτη Σχολή η διδασκαλία γίνεται με λανθασμένη μέθοδο και συνεπώς δεν έχει επιτυχία. Επιπλέον ο επόπτης, άνθρωπος οπισθοδρομικός, απαγόρευσε αυστηρά στους μαθητευόμενους να μαθαίνουν ευρωπαϊκές γλώσσες, γιατί εξαιτίας τους μπορεί να γίνουν άθεοι. [...] Στην άλλη Σχολή τα πράγματα πάνε καλύτερα, αλλά και εκεί ο δάσκαλος ασχολείται περισσότερο με το εμπόριο, παρά με τη διδασκαλία».

Απεναντίας, στο κείμενο αυτό υπάρχουν πολύ θετικά σχόλια για τις ελληνικές σχολές της Σμύρνης, της Χίου και των Κυδωνιών.³⁴

Κείμενα μεταφρασμένα από τα αγγλικά

Αποσπάσματα τα οποία περιέχουν μερικές ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες για την Τουρκία, Συρία και Αίγυπτο, τιτλοφορείται η ρωσική μετάφραση³⁵ ενός αγγλικού κειμένου του William Wittman,³⁶ στο οποίο ο συγγραφέας προβαίνει σε αντιδιαστολή των εννοιών του χριστιανικού και μουσουλμανικού κόσμου, γράφοντας ότι οι Τούρκοι, που αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της αιγυπτιακής πόλης Ροζέτα, δεν είναι ικανοί να καθαρίσουν το Δέλτα του ποταμού Νείλου, πράγμα που θα

³⁴ Ο.π., 292-293.

³⁵ “Отрывки, содержащие некоторые любопытные подробности о Турции, Сирии и Египте” (Αποσπάσματα τα οποία περιέχουν μερικές ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες για την Τουρκία, Συρία και Αίγυπτο), *Вестник Европы* 20 (Μόσχα: 1804): 289.

³⁶ Πρόκειται για το οδοιπορικό του William Wittman, μέλους της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής που συμμαχόησε με τον Οθωμανικό Στρατό για να βαδίσει εναντίον του Ναπολέοντα, ο οποίος είχε επιτεθεί στην Αίγυπτο, βλ. για το πρωτότυπο κείμενο, στα αγγλικά, W. Wittman, *Travels in Turkey, Asia-Minor, Syria, and across the Desert into Egypt during the years 1799, 1800, and 1801, in Company with the Turkish Army, and the British Military Mission* (London: T. Gillet for Richard Phillips, 1803).

επέτρεπε την απρόσκοπτη διέλευση των πλοίων και θα έφερνε απίστευτα οφέλη στο εμπόριο, διότι αυτό απαιτεί ενεργητικότητα δράση και υπομονή, ενώ αν η πόλη κατοικούνταν από περισσότερους Χριστιανούς θα ήταν πολύ πιθανόν να κάνουν τα παραπάνω.³⁷ Η επόμενη περιγραφή είναι αυτή της Ρόδου, στην οποία ο συγγραφέας αναφέρεται στην εκκλησία ενός αμιγώς ελληνικού χωριού και στις σκαλιστές ξύλινες εικόνες της που είναι δουλεμένες με μεγάλη επιδεξιότητα,³⁸ μια αναφορά που συνδυάζει το θρησκευτικό, χριστιανικό, στοιχείο των Ελλήνων και την επιδεξιότητά τους, που φανερώνεται ακόμη και στον τρόπο που φιλοτεχνούν τις θρησκευτικές εικόνες. Ο συγγραφέας, επίσης, βλέπει τη σύγχρονη Ελλάδα ως απόγονο της ένδοξης Αρχαίας Ελλάδας, κάνοντας αναφορά στο θρύλο για τον «ξακουστό στην αρχαιότητα Κολοσσό της Ρόδου»,³⁹ ενώ σε ό,τι αφορά το νησί Στάνγκο γράφει ότι πρόκειται για το νησί Κως της αρχαιότητας.⁴⁰ Κάτοικοι σε αυτά τα νησιά είναι Τούρκοι, Έλληνες και Εβραίοι. Τις γυναίκες, όπως και τα παιδιά, των Ελλήνων και των Εβραίων της Ρόδου ο συγγραφέας τις βρίσκει πολύ όμορφες, αλλά κακοντυμένες, καθώς περιτυλίζουν τις κεφαλές τους με πολλές μαντήλες. Οι εύποροι Έλληνες, άντρες και γυναίκες, είναι ντυμένοι σαν τους Χριστιανούς Κωνσταντινουπολίτες.⁴¹

Στη ρωσική μετάφραση ενός άλλου αγγλικού κειμένου που είχε δημοσιευθεί στο περιοδικό *The monthly repertory of english literature etc.*, με τίτλο «Μανιάτες», αυτοί αρχικά περιγράφονται ως άτομα που

«αυτοαποκαλούνται ως οι απόγονοι των αρχαίων Σπαρτιατών», ενώ «οι έφηβοί τους είναι άξια αποσπόρια των μεγάλων προγόνων τους, ο καθένας τους επιχειρεί να ξεχωρίσει από τους άλλους στην επιδέξια κλοπή, με εξαιρετική δεξιοτεχνία κλέβουν από τους γείτονές τους τους καρπούς, ψωμί και άλλα εφόδια ζωής και καυχούνται γι' αυτήν τη δραστηριότητα τους σαν να είναι κάποιο είδος αρετής».⁴²

³⁷ “Отрывки,” 296.

³⁸ Ο.π., 304.

³⁹ Ο.π., 302.

⁴⁰ Ο.π., 308.

⁴¹ Ο.π., 301-302, 306-307.

⁴² “Майноты” (Μανιάτες), *Вестник Европы* 22 (Μόσχα: 1808):, 143.

Το μειωτικό ουσιαστικό «αποσπóρια» και η ειρωνική αναφορά στην ομοιότητα των σύγχρονων Ελλήνων με τους αρχαίους ως προς τα αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα τους αντικαθίστανται στη συνέχεια από έναν εξαιρετικά θετικό λόγο για τις αρετές των Μανιατών. Έτσι, ο συγγραφέας αναφέρει ότι η σωματική τιμωρία δεν συμπεριλαμβάνεται στα έθιμα τους ούτε τιμωρούν με θάνατο, αλλά επιβάλουν στον κλέφτη απλώς να πληρώσει την επταπλάσια αξία του κλοπιμαίου. Για να κλέψουν δεν χρησιμοποιούν ποτέ δόλο ή βία, διαφορετικά θα χάσουν την καλή τους φήμη για όλο το υπόλοιπο της ζωής τους. Ταυτόχρονα χαρακτηρίζει τους νεαρούς Μανιάτες ως «ανιδιοτελείς» και «εγκρατείς». Αναφέρεται επίσης στα λόγια των ίδιων των Μανιατών, οι οποίοι πιστεύουν πως «όλος ο θησαυρός του κόσμου δεν αξίζει τη ζωή ενός ανθρώπου». Άλλωστε, συνεχίζει ο συγγραφέας, τα κλοπιμαία ποτέ δεν έχουν μεγάλη αξία μιας και πρόκεινται συνήθως για καρπούς και φυτά. Ως μεγαλύτερο αντικίνητρο, για την καταπολέμηση της ροπής τους προς την κλοπή, θεωρούν οι Μανιάτες την απόφαση του ιερέα να στερήσει από τον κλέφτη τη Θεία Κοινωνία.⁴³ Εκτός από θρήσκοι, όμως, κατά το συγγραφέα, οι Μανιάτες είναι και φιλόξενοι, έχουν στενές συγγενικές σχέσεις, ενώ είναι και θαρραλέοι, ακόμη και οι γυναίκες τους, οι οποίες «κληρονόμησαν το πνεύμα και την ανδρεία των Λακεδαιμόνιων».⁴⁴

Κείμενα μεταφρασμένα από τα ελληνικά

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τέλος, παρουσιάζουν τα κείμενα που είναι μεταφρασμένα από τα ελληνικά, πολλά από τα οποία αποτελούν κείμενα του δημόσιου λόγου και της πολιτικής ζωής της εποχής εκείνης. Ένα στοιχείο που αυξάνει το ενδιαφέρον για τα κείμενα αυτά είναι ότι εμφανίζονται στο ρωσικό Τύπο ταυτόχρονα με τις μεταφράσεις των άλλων ξενόγλωσσων κειμένων και όχι αργότερα, όπως θα ήταν πιθανώς αναμενόμενο λόγω της υπόδουλης κατάστασης των Ελλήνων. Μάλιστα, στο περιοδικό *Вестник Европы* η πρώτη αναφορά στους νεότερους Έλληνες γίνεται στο δεύτερο κίόλας τεύχος του 1802 με την επιλογή της σύνταξης του περιοδικού να δημοσιεύσει τη μετάφραση ενός

⁴³ Ο.π., 143-144.

⁴⁴ Ο.π., 144, 146.

ελληνικού κειμένου. Πρόκειται για την επιστολή των Ελλήνων από την Κορπού, η οποία αναφέρεται στην Επτάνησο Πολιτεία. Στο κείμενο υπάρχει πρόλογος από τη σύνταξη του περιοδικού, όπου αναφέρεται ότι οι Ρώσοι θα πρέπει να συμμετέχουν στα δρώμενα για την τύχη αυτής της Πολιτείας, μιας και κάποτε ήταν δική τους κατάκτηση, ενώ γίνεται αναφορά και στη γενναιότητα των Ρώσων. Διαπιστώνουμε ότι η δημοσίευση αυτή είναι συνδεδεμένη με την επικαιρότητα της ρωσοτουρκικής σύμβασης της εποχής εκείνης και τη δημιουργία του πρώτου ημιαυτόνομου ελληνικού κρατιδίου, της Επτανήσου Πολιτείας.

Οι Έλληνες της Κορπού μέσα στην επιστολή τους εκφράζουν την ελπίδα τους ότι η Πολιτεία τους σύντομα θα προοδεύσει στις τέχνες και επιστήμες και πως το δαιμόνιο και τα ταλέντα των Ελλήνων, το καλό κλίμα της Ελλάδας και η καλή τοποθεσία των νησιών της που ευνοεί το εμπόριο, σε συνδυασμό με την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων, υπόσχονται την άνθηση της χώρας. Η επιστολή καταλήγει αναφέροντας ότι οι Έλληνες της Κορπού έχουν ήδη στείλει σε αποστολές σε διάφορα μέρη του κόσμου κοντά στα 300 εμπορικά πλοία.⁴⁵ Έτσι, σε ένα από τα πρώτα κιόλας ελληνικά κείμενα που δημοσιεύονται στο ρωσικό Τύπο εντοπίζουμε αναφορές στην άμεση σχέση των Ελλήνων, όχι μόνο με τα γράμματα, αλλά και με το εμπόριο, καθώς και στο δαιμόνιο και στη χαρισματική φύση του Έλληνα.

Ένα άλλο ελληνικό κείμενο περιέχει την επιστολή από την Κορπού με την ομιλία του Ζακυνθινού κόμη Μοτσενίγο στη Συντακτική Συνέλευση, ενός έμπειρου διπλωμάτη της Ρωσίας στην Τοσκάνη, τον οποίο ο τσάρος έστειλε στην Κέρκυρα για να συγκαλέσει συντακτική συνέλευση που θα κατάρτιζε νέο σύνταγμα, το οποίο εν τέλει ψηφίστηκε στις 16 Οκτωβρίου 1803. Η επιστολή, με την ομιλία του κόμη, δημοσιεύεται το Νοέμβριο, δηλαδή, αμέσως μετά την ψήφιση του νέου συντάγματος και σε αυτήν γίνεται λόγος για όλα τα παραπάνω και την καλοσύνη του τσάρου, χάρις στον οποίο τα ταλέντα και η αξιοπρέπεια των Ελλήνων θα αναβιώσουν ξανά.⁴⁶

⁴⁵ “Κορφυ, 10 ноября” (Κορπού, 10 Νοεμβρίου), *Вестник Европы* 2 (Μόσχα: 1802): 94-95.

⁴⁶ “Письмо из Корфу” (Επιστολή από την Κορπού), *Вестник Европы* 21-22 (Μόσχα: 1803): 127-131.

Τέλος, σε ένα άλλο, μεταφρασμένο στα ρωσικά, ελληνικό κείμενο της εποχής, με τίτλο *Η Έκθεση της Γερουσίας του Ιονίου σχετικά με την πρόταση του Γραφείου Εξωτερικών Υποθέσεων*, υπάρχει αναφορά σε μια πρόταση του Γραφείου Εξωτερικών Υποθέσεων της Κέρκυρας προς τη Γερουσία της Κέρκυρας, στην οποία προτείνεται, με αφορμή το θάνατο του λόγιου Έλληνα Ευγένιου Βούλγαρη που ζούσε στη Ρωσία, να εκδοθεί ψήφισμα στο οποίο να εκφράζεται η ευγνωμοσύνη προς τον «πολίτη» Ευγένιο Βούλγαρη για τις υπηρεσίες του προς την πατρίδα, αλλά και να περιέχεται η παρότρυνση προς τους υπόλοιπους πολίτες να αυξήσουν το ήδη υπάρχον ενδιαφέρον τους για τις επιστήμες και τα γράμματα. Στο κείμενο αναφέρεται, επίσης, πόσο σπουδαίος ήταν ο Βούλγαρης και πώς αυτός, χάρις στην εύνοια που του έδειχνε ο τσάρος, έπεισε τον τελευταίο να δείξει ενδιαφέρον για την πατρίδα του Βούλγαρη (την Κέρκυρα). Επίσης, επισημαίνεται ότι ο Βούλγαρης τόσο στη ζωή, όσο και μετά θάνατον, συνεχίζει να προσφέρει στην πατρίδα του, την οποία είδε με ενθουσιασμό να ξυπνά από το λήθαργο, να βαδίζει προς την ελευθερία και το μεγαλείο και να παίρνει τη μορφή μιας νέας σύγχρονης Ελλάδας, ενώ στην πνευματική διαθήκη του άφησε πολύτιμα αντικείμενα για τη λειτουργία των σχολείων, τα οποία προσπαθούσαν να μορφώσουν τον απλό λαό. Τέλος, στο κείμενο αναφέρεται ότι η παραπάνω πρόταση εγκρίθηκε από τη Γερουσία.⁴⁷

Συμπεράσματα

Από την έρευνά μας προκύπτει ότι υπάρχει πλήθος μεταφράσεων ξενόγλωσσων κειμένων στο ρωσικό Τύπο της εποχής, στις οποίες ο αναγνώστης συναντά το σύγχρονο Έλληνα στα προεπαναστατικά χρόνια. Αυτό αποδεικνύει πως το ενδιαφέρον στη Ρωσία για τους σύγχρονους Έλληνες υπήρξε εξίσου υψηλό με εκείνο της Ευρώπης, κάτι που επιβεβαιώνει, άλλωστε, το γεγονός της αναδημοσίευσης χωρίς χρονική υστέρηση, στο ρωσικό περιοδικό Τύπο, μεταφράσεων ξενόγλωσσων κειμένων που ασχολούνται με το θέμα.

⁴⁷ Βλ. “Донесение Ионийскому Сенату от Камеры иностранных дел” (Η Έκθεση της Γερουσίας του Ιονίου σχετικά με την πρόταση του Γραφείου Εξωτερικών Υποθέσεων), *Вестник Европы* 24 (Μόσχα: 1806): 301-304.

Τα μεταφρασμένα κείμενα έχουν συνήθως την εξής μορφή: α) ειδήσεις στις στήλες των περιοδικών που αφορούν τα πολιτικά γεγονότα της εποχής, ένα μέρος των οποίων είναι γραμμένες από τους Ρώσους, αλλά το μεγαλύτερο μέρος τους είναι μεταφρασμένες από τον ξένο Τύπο και β) μεταφρασμένα ταξιδιωτικά κείμενα, κυρίως από τα γαλλικά, γερμανικά και αγγλικά. Αντίθετα, μεταφρασμένα λογοτεχνικά έργα με θέμα τη σύγχρονη Ελλάδα και το σύγχρονο Έλληνα είναι ελάχιστα και ακόμη και αυτά που υπάρχουν δεν προβάλλουν τη στερεοτυπική εικόνα του σύγχρονου Έλληνα. Φυσικά, τα μεταφρασμένα κείμενα συνυπάρχουν με τα πρωτότυπα ρωσικά κείμενα, η μελέτη των οποίων αποτέλεσε αντικείμενο άλλης δημοσίευσής μας, όπως αναφέραμε παραπάνω (βλ. υποσημείωση 3).

Προκύπτει με σαφήνεια, θεωρούμε, ότι οι Ρώσοι συγγραφείς έχουν επηρεαστεί από τα προγενέστερα ξενόγλωσσα κείμενα, κάτι που ομολογούν και οι ίδιοι στα πρωτότυπα ρωσικά κείμενα της εποχής. Ενδεικτικά, αναφέρουμε το σύγγραμμα του Ρώσου διπλωματικού υπαλλήλου Pavel Svin'in, που παρακολούθησε τις επιχειρήσεις του ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο την περίοδο 1805-10, το οποίο εκδόθηκε το 1819 και στο οποίο ο συγγραφέας, προτού παρουσιάσει τα στοιχεία για τους Μανιάτες, ενημερώνει τον αναγνώστη ότι τους Μανιάτες τους έχουν ήδη περιγράψει δύο Γάλλοι, τους οποίους ο Βοναπάρτης έστειλε στο Μωριά για να μάθουν τις συνήθειες και τα ήθη αυτού του μοναδικού λαού, ενώ συμπληρώνει ότι και Άγγλοι έχουν συγγράψει παρόμοια κείμενα, καταλήγοντας πως και οι Γάλλοι και οι Άγγλοι απεικονίζουν τους Μανιάτες ως άξιους απογόνους των δοξασμένων Λακεδαιμονίων.⁴⁸

Παρόλο, όμως, που αναμφίβολα υπάρχει επιρροή των ξενόγλωσσων κειμένων στους Ρώσους συγγραφείς, από την άλλη, παρατηρούμε συχνά, στα πρωτότυπα ρωσικά ταξιδιωτικά κείμενα, κριτικά σχόλια για τα αντίστοιχα κείμενα που έχουν γραφεί σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες από δυτικοευρωπαίους περιηγητές.

⁴⁸ P. P. Svin'in, *Воспоминания на флоте* (Απομνημονεύματα από το ναυτικό) (Αγ. Πετρούπολη: В.Плавильщиков, 1819), τ. 2, 90-91.

Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα κριτικά σχόλια του Ρώσου αξιωματικού του στόλου Vladimir Bronevskij για τα, κατ' αυτόν, συχνά λανθασμένα συμπεράσματα στα οποία καταλήγουν οι ξένοι ταξιδιώτες και επισκέπτες της Ανατολής.⁴⁹

Ένα δεύτερο τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα σχόλια του Ρωσοπολωνού Ιωσήφ Σενκόβσκι (Osip Ivanovich Senkovsky), συγγραφέα, κριτικού και δημοσιογράφου, με γνώσεις πολλών ξένων γλωσσών, ανάμεσα σε αυτές και της ελληνικής, ο οποίος ασχολείται με τη μελέτη της Ανατολής και γράφει ότι, προς μεγάλη του λύπη, σχεδόν όλοι οι Ευρωπαίοι οδοιπόροι ταξιδεύουν με τους μεταφραστές χωρίς οι ίδιοι να γνωρίζουν τις γλώσσες της Ανατολής και πως εξαιτίας αυτού είναι αδύνατον να βασιστεί κανείς σε όσα γράφουν και δημοσιεύουν.⁵⁰

Ίσως, το πιο χαρακτηριστικό, όμως, παράδειγμα, για την κριτική στάση που συχνά τηρείται στη Ρωσία απέναντι στα δυτικοευρωπαϊκά κείμενα της εποχής, αποτελεί η μεγάλη συζήτηση γύρω από το «Οδοιπορικό» του Σατωμπριάν. Έτσι, για παράδειγμα, στη στήλη «Σύντομες αναδημοσιεύσεις, νέα και σχόλια», του περιοδικού *Вестник Европы*, διαβάζει το 1817 ο Ρώσος αναγνώστης, πως υπάρχει ένας Έλληνας γιατρός, ο Διονύσης Αβραμινίτης,⁵¹ ο οποίος αποδεικνύει ότι το έργο του Σατωμπριάν έχει πολλές ανακρίβειες και ισχυρίζεται πως στην πραγματικότητα ο Σατωμπριάν δεν είχε κάνει τα συγκεκριμένα ταξίδια με

⁴⁹ V. I. Bronevskij, “Характер нынешних Греков и Турок” (Ο χαρακτήρας των σημερινών Ελλήνων και Τούρκων), *Сын Отечества* 54, τεύχ. 22 (Αγ. Πετρούπολη: 1819): 108, 114-115, 119.

⁵⁰ “Отрывки из писем Иосифа Сенковского, путешествующаго по Греции. Константинополь, 24 марта 1820 года” (Αποσπάσματα από τις επιστολές του Ιωσήφ Σενκόβσκι, περιηγητή στην Ελλάδα. Κωνσταντινούπολη, 24 Μαρτίου του 1820), *Сын Отечества* 64, τεύχ. 37 (Αγ. Πετρούπολη: 1820): 176-177.

⁵¹ Προφανώς η δημοσίευση αναφέρεται στο Διονύσιο Αβραμιώτη, γιατρό από τη Ζάκυνθο που εξέδωσε στα Ιταλικά μια διασκευή του *Οδοιπορικού* του Σατωμπριάν, ο οποίος εκθειάζει μεν το Σατωμπριάν για το φιλελληνισμό του, το έργο του, τη συγγραφική του δύναμη και τη «γοργή απορροφητικότητα που είχε ταξιδεύοντας» (όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο συγγραφέας), επισημαίνοντας ωστόσο ότι το σύγγραμμα του Σατωμπριάν δίνει την εντύπωση ότι αυτός έμεινε για πολύ καιρό στον ελληνικό χώρο, ενώ πέρασε μόλις 50 μέρες στην Ελλάδα, στην οποία μάλιστα επικρατούσαν και τεράστιες δυσκολίες μετακίνησης, από τόπο σε τόπο, την εποχή εκείνη. Βλ. “Chateaubriand Francois-Auguste-René vicomte de: Ευφυής Ρομαντικός Φιλέλληνας,” www.peri-grafis.net/ergo.php?id=1339 (ανάκτ. 9-10-2022).

τον τρόπο που τα περιγράφει, θέση που φαίνεται να ασπάζεται και το ρωσικό περιοδικό.⁵²

⁵² “Краткие выписки, известия и замечания” (Σύντομες αναδημοσιεύσεις, νέα και σχόλια) στο *Вестник Европы* 10 (Μόσχα: 1817): 158.